

УДК 378.013.42

Максимовська Н. О.

доктор пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Харківської державної академії культури

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ

В статті представлено особливості соціальної роботи з метою інтеграції внутрішньо переміщених осіб в соціально-культурне середовище міської громади. Акцентується на сучасному механізмі взаємодії загальноосвітніх закладів та складових соціально-культурного простору сучасного міста. Визначаються різнорівневі умови ефективної інтеграції соціальних суб'єктів, зокрема посилення ціннісно-інтеграційних можливостей, розвиток вміння конструктивної спільної діяльності.

Ключові слова: соціальна робота, інтеграція, внутрішньо переміщені особи, міська громада, соціально-культурне середовище.

В статье представлены особенности социальной работы с целью интеграции внутренне перемещенных лиц в социально-культурную среду городской громады. Акцентируется на современном механизме взаимодействия общеобразовательных учреждений и составляющих социально-культурного пространства современного города. Определяются разноуровневые условия эффективной интеграции социальных субъектов, в том числе усиление ценностно-интеграционных возможностей, развитие умения конструктивной совместной деятельности.

Ключевые слова: социальная работа, интеграция, внутренне перемещенные лица, городская громада, социально-культурная среда.

The article presents characteristic features of social work aimed at integrating internally displaced people into sociocultural environment of city community. It focuses on contemporary interaction mechanism of primary education institutions and components of sociocultural space of contemporary city. It also defines the multilevel conditions of effective integration of social subjects, namely the improvement of value-integrating capabilities, the development of constructive joint activities skill.

Keywords: social work, integration, internally displaced people, city community, sociocultural environment.

Актуальність. Сучасна військово-політична та економічна ситуація в Україні провокує появу нових соціальних проблем, які пов'язані з вимушеним переселенням великої кількості осіб у межах країни. Внутрішні переселенці стають кризовою групою, соціальна робота з якою має відповідати сучасним вимогам та застосовувати інноваційні засоби фахової діяльності професіоналів соціальної сфери. Це посилює актуальність регулювання соціальної інтеграції шляхом активізації та поєднання позитивних соціально-виховних впливів всіх складових соціально-культурного середовища, зокрема міської громади.

Ступінь розробленості проблеми. Соціальні проблеми внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) досліджують А. Андрюшенко, О. Балакірева, К. Лук'янова, Л. Хижняк та ін. Подолання дезінтеграції цього контингенту в контексті різних наукових галузей аналізують Ю. Жданович, С. Заєць, Г. Лещук, Л. Петришин, В. Рюль, І. Сьомкіна та ін. Пошук нових інструментів соціальної гармонізації проблем ВПО актуалізує механізм взаємодії різних складових соціально-культурного простору, зокрема закладів освіти, культури, дозвілля великого міста.

Метою публікації є розкриття сутності соціальної роботи з інтеграції внутрішньо переміщених осіб у взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів та інституцій соціально-культурного середовища міської громади.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1]. Відтак, причинами внутрішнього переміщення майже завжди є несприятливі умови соціалізації різних соціальних груп, що призводить до їх дезінтеграції у нових соціально-культурних умовах.

Наслідком внутрішнього переміщення стає різкий розрив соціальних, культурних, професійних, міжособистісних зв'язків, втрата матеріальної стабільності, що можуть призводити до соціальних відхилень, криміналізації та психологічних проблем особистості та груп. Для уникнення негативних соціальних проявів вимушеного переселення необхідне створення умов для нетравматичного та гармонійного входження соціальних суб'єктів у відносно новий для них соціально-культурний простір.

У науковому обігу середовищний підхід до соціальної роботи з ВПО ґрунтується на наступному: «поняття захищеного простору (доступного для ВПО та гуманітарних організацій, які їх підтримують) виникло з розуміння того, що між ВПО та постійним населенням відповідних територій можуть створюватися напружені стосунки, які мають не тільки суб'єктивні (нетолерантність до новоприбульців, психологічне неприйняття їхніх культурних відмінностей від місцевих норм і традицій тощо), але й об'єктивні передумови, зокрема обмеженість місцевих ресурсів, не розрахованих на збільшення чисельності населення за рахунок ВПО» [2, с. 7]. Отже, створення сприятливого інтеграційного середовища передбачає залучення якнайбільшої кількості інституційних ресурсів для успішного входження осіб у соціальний простір територіальної громади.

Одним із соціально-педагогічних механізмів соціальної інтеграції вимушених переселенців є спрямована взаємодія, зокрема міжособистісна, міжгрупова та міжінституціональна, як сумісна дія кількох суб'єктів, під час реалізації якої результат дії одного з них впливає на інших і навпаки. Це форма здійснення соціальних зв'язків, що ґрунтується на спільності інтересів, цілей, поглядів та реалізується в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками людей, соціальних спільнот, ресурсів різноманітних соціальних інституцій.

Провідну роль в соціальній інтеграції ВПО в нових умовах життєдіяльності відіграє загальноосвітній навчальний заклад як установа, що традиційно має окрім навчально-виховних завдань підростаючого покоління, ще й соціально-культурне, громадянсько-суспільне значення для багатьох соціальних груп. Цей соціальний інститут, завдяки взаємодії з іншими складовими соціально-культурного простору, стає відкритим педагогізованим середовищем. Останнє не лише ініціює взаємозбагачення соціально-виховним впливом закладів культури, дозволяє, соціального захисту, але й стає певним центральним осередком генерування та реалізації соціально-педагогічних програм адаптації, інтеграції, виявлення соціальної суб'єктності вимушених переселенців. Оскільки інтеграція передбачає об'єднання в єдине ціле певних елементів в процесі розвитку будь-якого явища, то механізм взаємодії активізується в тому разі, коли є зв'язок між різними соціальними суб'єктами та середовищами, що забезпечується школою як інтегруючим фактором. Реалізація механізму взаємодії забезпечує зближення, утворення зворотних зв'язків, створення цілісності соціально-виховних зусиль, що спрямовані на нівелювання негативних соціальних впливів, посилення позитивних.

Соціокультурний простір, зокрема міської громади, складається з численних елементів, які під час взаємодії долучаються до забезпечення інтеграційного процесу. Серед них: заклади та установи культурно-дозвіллевого (клуби, туристичні маршрути та об'єкти, паркові комплекси, багатопрофільні розважальні центри), мистецького (театри, кінотеатри, філармонії), просвітницького (музеї, бібліотеки, планетарії), соціально-захисного та суспільно-добровільницького спрямування (громадські організації, волонтерські групи).

Наприклад, музей як соціокультурний інститут відбиває різні аспекти суспільного життя та супроводжує особистість протягом життя з метою надання вичерпної інформації про історію та сучасність, а також активно долучає особистість до спеціальної діяльності музею. Серед основних тенденцій сучасної музейної діяльності можна відзначити такі: збереження та популяризація життя місцевих культурних громад та їх самобутності на тлі глобалізації; збагачення духовного життя людини через зв'язок «мистецтво-історія-індивідуальний досвід»; розвиток віртуальних музеїв і мультимедійних проєктів, що зміцнює контакти з глядацькою аудиторією й дозволяє відвідувачам ознайомлюватися з колекціями музеїв

різних країн; розширення музейної діяльності за межами музейного закладу; розвиток музеїв як туристичних об'єктів тощо [3, с. 142]. Залучення ВПО до діяльності сучасного музею дозволить поліпшити процес ідентифікації з місцевою громадою.

Бібліотеки, зокрема шкільні, як соціально-виховні осередки, що реалізують інноваційні проекти, сприяють активізації й включенню вимушених переселенців до соціокультурного простору шляхом залучення до інформаційного життя громади, розвитку толерантності, формуванню соціальної культури на місцевому рівні.

Парки культури й відпочинку є потужною мережею найбільш масових і демократичних осередків культурної рекреації населення в умовах природного довкілля. Вони здатні задовольнити потреби відвідувачів у різноманітних видах занять, культурних послугах завдяки універсальності, специфічності, поліфункціональності, демократизму, доступності, комплексності, мобільності, поєднанню чинників природи й мистецтва, внаслідок чого створюється життєдайне інтеграційне середовище. Для ВПО, зокрема дітей та сімей, соціальна робота в парках є фактором непримусової інтеграції до міської громади.

Під час реалізації механізму взаємодії школа як соціальний інститут та заклади соціально-культурного простору міської громади узгоджують та планують спільні дії з метою соціальної інтеграції на основі соціальної суб'єктності осіб та груп, що включаються до спільної діяльності. Результативне включення вимушених переселенців до соціально-культурного простору під час взаємодії школи та вказаних установ слід здійснювати на індивідуальному, мікрогруповому рівнях, а також на рівні міста та регіону в межах країни. Так на індивідуальному рівні передбачається посилення ціннісно-інтеграційних можливостей соціальних суб'єктів (формування ціннісних орієнтацій відкритості, позитивного сприйняття змін, виявлення власного прихованого потенціалу до активних дій в нових умовах) через залучення до культурних здобутків громади. На мікрогруповому рівні – розвиток вміння конструктивної спільної діяльності, генерування соціальних ініціатив для вдосконалення функціонування групи. А на рівні міста і регіону в межах країни – ініціативізація перетворень з метою покращення становища спільнот, що вимушено знаходяться у скрутних обставинах, шляхом ідентифікації з соціальним простором громади, активне знаходження прийнятних способів входження до нових соціально-культурних умов життя і діяльності.

Висновки. Таким чином, соціальна робота з інтеграції вимушених переселенців ґрунтується на середовищному підході і передбачає створення захищеного простору територіальної громади міста для цього контингенту. Вона здійснюється шляхом планування та реалізації у загальноосвітніх навчальних закладах соціально-педагогічних програм діяльності, основою яких є механізм взаємоспямованої взаємодії та залучення культурних, мистецьких, дозвіллевих ресурсів міської громади. Умовами ефективної інтеграції є формування ціннісних орієнтацій відкритості, позитивного сприйняття змін; генерування соціальних ініціатив для вдосконалення функціонування групи; сприяння ідентифікації з соціальним простором громади міста.

Література:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
2. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наук. доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2016. – 140 с.
3. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2008. – 408 с.
4. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. – К. : Агентство «Україна». – 2015. – 176 с.
5. Сьомкіна І. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан і перспективи / І. С. Сьомкіна // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». – 2015. – № 11. – С. 102-105.
6. Хижняк Л. М. Інформаційне забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: досвід України / Л. М. Хижняк, А. І. Андрищенко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2015. – Вип. 19-20. – С. 20-28.